

I VE II. DÖNEM TBMM'DE SİVEREK VE URFA MİLLETVEKİLLERİ İLE FAALİYETLERİ

Ahmet İLYAS*

Özet

Son Osmanlı Mebusan Meclisin dağıtılmasından sonra Mustafa Kemal'in yayınladığı tebliğ sonrası yeni Meclisin açılması için seçim çalışmaları başladı. İlan edilen seçim nizamına göre her vilayetten 5 mebus ve Son Osmanlı Mebusan Meclisi ile Malta'dan sürgünden dönenlerin oluşturduğu Büyük Millet Meclisi, homojen bir yapı olması sebebiyle de önem taşımaktaydı. Meclisin sayısal manasında fikir birliği olmamasına rağmen 166 ile 187 arasında kişi, Meclisin ilk günü toplantıya katıldı. Genel toplamda ise yaklaşık 350 milletvekili ilk Meclisin üyeleri arasında yer aldı. İkinci dönem yani 1923-1927 yılları arasındaki yasama döneminde seçilen milletvekilleri ise yeni Türkiye'nin inşası konusunda önemli vazifeler üstlenmişlerdir. Bu dönemde seçilen milletvekillerinin hemen hemen hepsi Mustafa Kemal'in özenle belirlediği kişilerdir. Bu kişilerin Urfa ve Siverek özelinde paradigma ve kişisel dosyalarının yer aldığı portföyler de bu çalışmada yer alacaktır.

Bu çalışmada, ayrıca fiili olarak sona ermiş olan Osmanlı Devleti'nin yerine kurulan yeni Türkiye'nin ilk Meclisi konumundaki Büyük Millet Meclis'inde görev yapan Siverek ve Urfa milletvekillerinin genel portföyü ve Meclis'teki faaliyetlerine yer verilecektir. Çalışmanın ana paydası, milletvekili kişisel dosyaları ve Meclis zabıt tutanaklarıdır. Bu tutanaklarda ülke sorunlarına eğilim gösteren Siverek ve Urfa milletvekilleri, öncelikle ülke bağımsızlığını kendilerine amaç edinmişlerdir. Çalışma, 1920-1923 ile 1923-1927 yılları arasındaki Urfa ve Siverek Milletvekillerinin faaliyetlerini kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Seçim, Urfa, Siverek, Meclis, Milletvekili*

* Dr., Batman Üniversitesi Tarih Bölümü

I And II. Period in Parliament By MP’s And Urfa Siverek And Activities

Abstract

After dissolution of the last Ottoman Parliament election process started after declaration issued by Mustafa Kemal to the opening of new Parliament. According to the declared election regulations, homogeneous structure of parliament was very important that was consist of members of the last Ottoman Parliament and those in exile returned from Malta. Around 166-187 people attended first day of meeting. Although there was no consensus in Assembly especially numerically. In total approximately, 350 MP’s were among the member of first parliament. During second period, as for MP’s elected between 1923-1927 legislative year were undertaken important tasks in the construction of new Turkey. Almost all who elected as MP in this period carefully selected individuals by Mustafa Kemal. There will be also portfolio of these people represented Siverek and Urfa that includes personal files and paradigm.

However, In this study, general portfolio of MP’s of Urfa and Siverek and activities of them in the Parliament will be discussed. The main part of this study is personal files of MP’s and record of Parliament. According to these Parliament records, the main purpose of Urfa and Siverek deputies were independence of their country. This study includes activities of Urfa and Siverek MP’s in the period of 1920-1923 and 1923-1927.

Key Word: *Election, Urfa, Siverek, Parliament, Deputy*

Giriş

23 Nisan 1920 tarihinde Ankara’da toplanan Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nin devamı niteliğindeki Büyük Millet Meclisi(BMM), her şehirden 5 milletvekili(Demirel, 1994: 138) ve İstanbul’da çalışmalarını sona erdirilen Meclis-i Mebusan’dan gelen birer üye ile çalışmalarına başladı. Kuvay-i Milliye ruhunu taşıyan bu Meclisin ilk hedefi vatanın kurtarılması olmuştur(Velidedeoğlu, 1990: 6). Bu koşullar altında sivil ve askeri bir ekip gibi hareket eden Milli Mücadeleciler, ülkenin dört bir tarafında seçimlerin sağlıklı bir şekilde yapılması adına gayret sarf ettiler. Zaten Kongreler Dönemi adı verilen 1919-1920 dönemleri arasında demokratik bir eğilim en azından halk nezdinde olduğu varsayılabilir. Tüm bu gelişmeler ışığında Mustafa Kemal Paşa, Temsil Heyeti adına 19 Mart 1920 tarihinde, kolordu ile vilayetlere gönderdiği tebliğde seçimlerin acilen yapılması için çalışmaların başlatılmasını istedi(Atatürk, 2008: 195).

Mustafa Kemal’in emri sonrası iki dereceli olarak yapılacak seçimler için çalışma başlatıldı. Çalışmalar neticesinde ülkenin dört bir tarafında seçimler başarılı bir şekilde tamamlandı. Ankara gelen mebuslar, Mustafa Kemal ile 11 Nisan’da yaptıkları görüşmeler sonucunda Meclisin 22 Nisan 1920 tarihinde açılması adına karar alındı; ancak daha sonra bu karardan vazgeçilerek: *“Vatanın istiklali, yüce hilafet ve saltanat makamının kurtarılması gibi en önemli ve hayat görevleri yapacak olan Büyük Millet Meclisi’nin açılış gününü Cuma’ya rastlatmakla, o günün kutsallığından yararlanılacak ve bütün sayın milletvekilleriyle Hacı Bayram Veli Cami-i Şerifinde Cuma namazı kılınarak Kur’an’ın ve namazın nurlarından da feyz alınacaktır. Namazdan sonra, sakal-ı Şerif ve Sancak-ı Şerif alınarak Meclis’in toplanacağı yere gidilecektir. Meclise girmeden önce bir dua okunarak kurbanlar kesilecektir”* (Atatürk, 2008: 295-296) denilerek Meclisin açılmasını ruhani bir durumla ifade edildi. BMM, bu koşullar altında 23 Nisan 1920 tarihinde Hacı Bayram Camiinde kılınan Cuma namazından sonra adı geçen merasimler yapılarak, 13.45’de en yaşlı üye Şerif Bey’in konuşmasıyla açıldı. Son derece kritik bir merhale olan Meclisin açılması meselesi, Meclis üyelerinin kendilerine olan güvenlerinin artmasına yardımcı olduğu gibi yeni kurulan Türk devletinin de habercisiydi. Bu koşullar altında bu Meclisin ilk görevi hükümetin oluşmasına yardımcı olmaktı. Tüm bu tartışmalar ışığında toplanan BMM’de ilk toplantısında kaç üyenin olduğuna dair birçok tevatür bulunmaktadır. Tüm bu tevatürler bir kenara bırakılırsa 66 seçim bölgesinden BMM için toplamda 349 milletvekili seçilmiştir. Urfa’da yapılan seçimler sonrasında adları aşağıda yazılı kişiler, bu iki ili temsil ettiler.

I. Dönem Siverek Milletvekilleri

1-Bekir Sıtkı Bey (Ocak)

1885 yılında Diyarbakır’da doğan Bekir Sıtkı Bey, iyi bir eğitim aldıktan sonra Nakîbü’l-eşrâf olarak memurluk hayatına başlamıştır(TBMM Albümü, 2010: 55). Arapça ve Farsça bilen Sıtkı Bey, evli ve üç çocuk babasıdır(TBMM Arşivi, Sicil Numarası Yok: 1). 1919’da Siverek Mebusu olarak Meclisi Mebusan’a iştirak etmiş, ancak Meclisin feshi üzerine, Anadolu’ya kaçarak, Milli Meclise katılmıştır(TBMM Arşivi, Sicil Numarası Yok: 1). Sosyoloji ve edebiyat alanında uzman olan Bekir Sıtkı Bey, Mihrabü-lvicdan, Eşarı Nefise ve Muaverat Zarife adlı eserleri bulunmaktadır(TBMM Arşivi, Sicil Numarası Yok: 1). Diğer taraftan Bekir Sıtkı Bey, Diyarbakır Müdafaa-i Vatan Cemiyeti’nin kuruluşu ve diğer çalışmalarında görev aldığı

I.ve II. Dönem TBMM’de Siverek ve Urfa Milletvekilleri ile Faaliyetleri

görülmektedir(Beysanoğlu, 1992: 70-72). Sıtkı Bey, 1936 yılında vefat etmiştir(Çolak, 2010: 101).

Bekir Sıtkı Bey’in Meclisteki Faaliyetleri

Meclis’i Mebusan’ın kapatılmasından sonra Büyük Millet Meclisi’ne katılmış olan Siverek Milletvekili Bekir Sıtkı Bey’in(Ocak), Meclis çalışmalarına katılmakla birlikte görüşülen konulara sözlü olarak katılmadığı Meclis tutanaklarından anlaşılmaktadır.

2. Abdülgani Bey (Ensari)

1300(1884) Mardin doğumlu olan Abdülgani Ensari Bey, Harbiye’yi bitirdikten sonra yüzbaşı olarak göreve başladı(TBMM Arşivi, Sicil Numarası: 395: 1). Türkçe, Farsça ve Arapça bilen Abdülgani Bey, evli beş çocuk babasıdır. Meclis’in açıldığı 1920’de Siverek Milletvekili olarak seçilen Abdülgani Bey, tarım ve hayvancılıkla geçinmektedir(TBMM Arşivi, Sicil Numarası: 395: 1). Gümüş Muharebe Likayat Madalya sahibi olan Abdülgani Bey, 1974 yılında vefat etmiştir(TBMM Albümü, 2010: 58).

Abdülgani Bey’in Meclisteki Faaliyetleri

Abdülgani Bey’in Meclis ile ilgili çalışmalarında göze çarpan en önemli husus, Siverek’in müstakil bir liva haline ifrağına dair vermiş olduğu kanun teklifidir(TBMM ZC, 1992: 122). Bu konuda çok önemli gelişmelerin yaşanabileceğini düşünen Abdülgani Bey, Siverek’in il olması için çalışma başlattı. Yapılan bu çabalar karşılıksız kalmamış ve Siverek, Viranşehir ve Çermik’in kendisine bağlanmasıyla vilayet haline getirilmiştir(Urfa İl Yıllığı: 1973: 82-83).

3-İhsan Bey (Sağlam)

I.Dönem Siverek Milletvekili olan İhsan Bey(Sağlam), aslen Trabzonlu olup Harbiye’yi bitirdikten sonra bölük komutanlığı yapmıştır(TBMM Arşivi, Sicil Numarası: 397: 1). Millî mücadelenin başlamasıyla Trabzon’a dönen İhsan Bey, burada Müdafaayı Hukuk Cemiyeti çalışmalarına katılmıştır. Osmanlı Mebusan Meclisi’nin Mardin Mebusu olarak görev yapan İhsan Bey, İstanbul’un kuşatılmasından sonra Ankara’ya gelerek Siverek Milletvekili olarak görev almıştır. 19 Mayıs 1920’de Kayseri Mutasarrıflığı’na tayin edilen İhsan Bey, kabul edilen Nizab-ı Müzakere Kanunu’na göre memurlukla

milletvekilliğinin bir kişi üzerinde bulunmasının yasaklanması üzerine(TBMM ZC: 1920, 540), Kayseri Mutasarrıflığı tercih etmiş ve 4 Ekim 1920’de milletvekilliğinden çekilmiştir(TBMM Albümü, 2010: 58). İhsan Bey, 17 Kasım 1920’de ise Ankara Valiliği’ne getirilmiştir.

4-Mehmet Rauf Bey

Siverek’in Meclis’teki ilk milletvekillerinden biri de Mehmet Rauf Bey’dir(TBMM Arşivi, Sicil Numarası: 398: 1). Mehmet Rauf Bey hakkında yeterince bilgi ne Meclis kişisel dosyalarında, ne de Meclis albümünde yer almaktadır. Rauf Bey hakkındaki tek bilgi milletvekili olarak seçildikten kısa bir süre istifa ettiğidir(TBMM Albümü, 2010: 58).

5-Mehmet Sırrı Bey(Tayanç)

1292(1876) Siverek doğumlu olan Mehmet Sırrı Tayanç Bey, Rüştüye’den mezun olduktan sonra tahsildarlık, kabzımallık ve sorgu hâkimliği görevlerinde bulunmuş, evli iki çocuk babasıdır(TBMM Arşivi, Sicil Numarası 399: 1). Diğer taraftan Yenişehir Kaymakamlığında memuriyet, Bidayet Mahkemesi üyeliği, Liva İdare Meclisi Kâtipliği’nde çalışmış olan Sırrı Bey, I. Dönem Siverek Milletvekili olarak seçilmiştir(TBMM Albümü, 2010: 58). Mehmet Sırrı Bey 1923 yılında vefat etmiştir.

Mehmet Sırrı Bey’in Meclisteki Faaliyetleri

Mehmet Sırrı Bey, gerek yaşı dolayısıyla gerekse diğer nedenlerden dolayı Meclis görüşmeleri kayıtlarında ismi geçmediği tespit edilmiştir.

6-Mustafa Lütfi Bey(Azer)

1879 Siirt Şirvan doğumlu olan Mustafa Lütfi Azer, Darülfünun Tarih mezunu olup Arapça, Farsça, Rusça, Kürtçe dillerine hâkim olduğu, diğer taraftan uzun süre öğretmenlik yaptığı bilinmektedir(Demirel, 2010: 264). Ayrıca Urfa İdadi Mektebi Müdürlüğü de yapmış olan Mustafa Azer Bey, I Dönem Siverek Milletvekili olarak seçilmiştir(Akman, 1997: 61).

Mustafa Lütfi Bey’in Meclisteki Faaliyetleri

I. Dönem Siverek Milletvekilleri içerisinde Meclis çalışmalarına katılan ve Meclisin almış olduğu kararlarda emeği geçenler arasında yer alan Mustafa Bey, genelde ülke sorunlarına kayıtsız kalmadığı görülmüştür. Örneğin

Bursa’nın Yunanlılar tarafından işgal edilmesi ve Yunanlıların yapmış oldukları mezalim ve facianın basına duyurulması gerektiğini ifade eden Mustafa Lütfi Bey, bu konunun üzerinde durulmasını istemiştir(TBMM ZC, 1336: 222-224). Mustafa Lütfi Bey’in gündeme getirdiği ve üzerinde uzunca bir tartışma konusu olan Meni Müskirat Kanunu yani İçki Yasağı görüşmelerinde ise *“Mademki müslümanız, bin üç yüz sene evvel bunu dinimiz menetmişti. Cenabı Allah bunu menetmiştir. Bunun hakkında Cenabı Allahın kanununa karşı bizim kanun yapmamız doğru mudur?”*(TBMM ZC, 1336: 247-248) diyerek kanunun gündeme bile getirilmesine karşı olduğunu belirtmiştir. Mustafa Lütfi Bey’in Meclis görüşmelerinde ele aldığı önemli konulardan biri de öğretmenlere maaşların ödenmemesi hususudur. Lütfi Bey, bu konuda öğretmenlerin maaşlarının zamanında ödenmemesini eleştirmiştir(TBMM ZC, 1336: 320-328). Mustafa Lütfi Bey’in Meclis görüşmelerinde dile getirdiği ve teklifte bulunduğu bir diğer husus, belediyelerin mektebi iptidai kuşat etmeleri hakkındaki kanun teklifidir. Bu kanun teklifi belediyelerin mektep açmasıyla ilgili olup Meclis gündemine getirilmiş, ancak reddedilmiştir(TBMM ZC, 1336: 375). Siverek Milletvekili Mustafa Lütfi Bey, gündeme getirdiği önemli paradigmalardan biri Siverek livasına Karakeçi, Bürhan nahiyelerinin de eklenmesi hususudur(TBMM ZC, 1337: 53). Ayrıca Mustafa Bey, bir başka Meclis görüşmesinde, Fransızların Urfa’yı işgal ettikleri sırada Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey’in görevden alınmasını eleştirmiş. Dahiliye Vekili Fethi Bey ise Urfa’ya daha salahiyyetli birini atadıklarını ifade etmiştir(TBMM ZC, 1337: 38-39).

Mustafa Bey’in değindiği hususlardan biri de Elcezire Cephesi Komutanı Nihat Paşa’yla ilgili eleştirileri içeren konuşmasıdır. Mustafa Bey, Nihat Paşa’nın önüne gelene silah dağıtmasını ve silahları hediye olarak bazı kişilere vermesinin o komutanın salahiyyeti içerisinde midir? diye sormaktadır. Diğer taraftan Elcezire komutanlığına gelen paraların nerelerde harcandığını merak ettiğini ifade ederek Nihat Paşa’yı eleştirdiği gibi yetkililerden de bilgi istemiştir(TBMM ZC, 1338: 408). Bu konuşmalardan da anlaşılacağı üzere Mustafa Lütfi Bey, gerek Milli Mücadele’nin devam ettiği dönemde memleket meseleleriyle, gerekse milletvekili olduğu Siverek’in il olma durumuyla yakinen ilgilidir.

I. Dönem Urfa Milletvekilleri

1-Ali Saip Bey (URSAVAŞ)

Ali Saip Bey (URSAVAŞ)(TBMM Albümü, 2010: 61), 1887’de Kerkük’e bağlı Selahiyye’de doğdu(Sezen, 2006: 311). Babası Revandiz Emin Efendi’dir(TBMM Kişisel Arşivi, Sicil no 419: 1). Ali Saip Bey, İstanbul’daki eğitimini tamamladıktan sonra Şam’a atandı. Şam’da 8. Kolordu, 24. Süvari Alayı ve 10. Kolordu Karargâhında subay olarak görev aldı. I. Dünya Savaşı’ndan sonra Urfa, Fransızlar tarafından işgale uğrayınca Ali Saip Bey, Urfa ve yöresindeki Kuv’â-yı Milliye kuvvetleri kumandanlığına atandı. Urfa’nın kurtarılmasında büyük rol oynadı. Savaşın akabinde Kozan’da Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti’nin şubesini açtı. Bu gelişmeler ışığında seçimlere katıldı. 19 Mart 1920’de başlayan ve 29 Mart 1920’de biten seçimlerde 6. bölgeden Urfa Milletvekili olarak seçildi. . Daha sonra Konya’da kurulan İstiklal Mahkemesi’nde görev aldı. 26.09.1939 tarihinde ise Adana’da vefat etti(TBMM Albümü, 2010: 68).

Ali Saip’in Meclis’teki Faaliyetleri

TBMM İkinci Dönem Kozan Milletvekili olan Ali Saip Bey, parlamenterliği sırasında birçok olayla anıldığını belirtmek gerekir. Hatta Yaşar Kemal’in kaleme aldığı İnce Memed adlı romanında toprak ağası ve milletvekili olan Arif Saim Bey karakterinin Ali Saip Bey’in olduğu iddia edilmektedir(Kemal, 2010). Romanda Arif Saim Bey, Kozan(Adana) milletvekili ve büyük toprak ağası olarak tanıtılmakta ve olayın kahramanı olan İnce Memed’in düşmanları arasında yer almaktadır. Gerçekten de Ali Saip Bey, Kozan(Adana) milletvekilliğine seçilmeden önce bu bölgeye müfettiş olarak gelmiş burada yaptığı taşkınlıklar nedeniyle CHP merkez yönetimine şikâyet edilmiştir(BCA, 30.10.0.0.9.51.6). Hatta bu şikâyetler çoğalınca savcılık harekete geçmiş, ancak daha sonra halkın şikâyetlerini geri alması sebebiyle dava düşmüştür(BCA, 30.10.0.0.9.51.43). Bu koşullar altında göreve başlayan Ali Saip elinden geldiğinde halkın sorunlarını gündeme getirmeye çalışmıştır. Özellikle Kozan bölgesinde yaşayan insanların tarımla ilgilenmelerinden dolayı çiftçilerin problemleri olan tohumluk ve çift hayvanatı ve köylü borçlarını Meclis kürsüsünden zikretmiştir(TBMM ZC, 1339: 114-115). Ayrıca Fransızların yaratmış olduğu problemlerin çözümü için şikâyetlerini gündeme getirmeye çalışmıştır(TBMM ZC, 1339: 823). Ali Saip’in milletvekilliği yaptığı bir diğer il de Urfa’dır. III., IV., V. ve VI. Dönem Urfa Milletvekilliği yapan Ali

Saip Bey, gerek milli mücadele sırasında halkla kurduğu bağ, gerekse İstiklal Mahkemesi başkanlığı sebebiyle tanınan bir kişiliktir. III. Dönem Urfa Milletvekilliği sırasında Ali Saip Ursavaş, hayvancılık nedeniyle sıkıntı yaşayan halkın problemlerini Meclis kürsüsünden dile getirmeye çalışmıştır(TBMM, 1928: 18). Urfa V. Dönem Milletvekilliği sırasında Ali Saip, bu defa Gazi’ye düzenlenmesi planlanan suikastta isminin geçtiği, ancak daha sonra yapılan tahkikat neticesinde berat ettiğiyle ilgili tezkere İnönü tarafından Meclise sunulmuştur(TBMM ZC, 1936: 64).

2- Hacı Esat Efendi(Esat Bey)

19 Mart 1920’deki seçimlerde 6. Bölge Urfa milletvekili seçilmiş olan Hacı Esat Bey, 09.10.1920’de uzun süreli olarak Meclise gelmediği için istifa etmiş sayılarak mebusluğuna son verilmiştir(TBMM Albümü, 2010: 61-68).

3-Hacı Hayali Efendi(Salih Hayali Yaşar)

Hacı Hayali Efendi, 1869’da Birecik’te doğdu. Babası Şeyh Müslim Efendi’dir(TBMM Kişisel Arşivi, Sicil No 423: 1). Hacı Hayali Efendi, Rüştüye ve Medrese eğitimi almış olup Arapça ve Farsçayı iyi bilmekteydi. Tarımla uğraşan Hayali Efendi, bir süre de Birecik ortaokulunda öğretmenlik yaptı. Daha sonra ilköğretim müfettişliği görevinde bulundu. Hükümet komiseri olarak Karkamış kazalarına Tahrirat Kâtibi olarak atandı. Ayrıca bölge müfettişi olarak görevine devam etti(TBMM Albümü, 2010: 61). Urfa’da İl Genel Meclisi ve Daimi Encümen Üyesi olarak seçildikten sonra Birecik’te başkanı olacağı Müdâfaa-yı Hukuk Cemiyeti’nin bir şubesini açtı. 19 Mart 1920’deki seçimlerde 6. Bölge Urfa Milletvekili olarak seçildi. Mecliste, M. Kemal başkanlığındaki I. Grupta yer aldı. 22.01.1922’de vefat etti.

4-Hacı Mustafa Efendi

Hacı Mustafa Efendi, 19 Mart 1920’deki seçimlerde 6. Bölge Urfa Milletvekili olarak seçilmiş, ancak uzun süre Meclis’e gelmediğinden istifa etmiş sayılmış ve TBMM ile ilişkisi kesilmiştir.

Pozan (BOZAN) Bey

Pozan (BOZAN) Bey, 1891’de Suruç’ta doğdu(Sezen, 2010: 110). Babası Suruç’ta aşiret reisi olan Şahin Bey’dir. Babasının ölümünden sonra aşiretin başına geçmiştir. Milli Mücadeleye katılarak Urfa, Antep ve El-Cezire’de

Kuvâ-yı Milliye ile beraber Fransızlara karşı mücadele hareketinin içinde yer aldı. 1920 Mart’ındaki seçimlerde 6. Bölgeden Urfa Milletvekili olarak seçildi. Pozan (BOZAN) Bey, 1968’de vefat etmiştir. Pozan Bey, ilk olarak Meclis çalışmalarında, Tecil-i Takibat Kanunu’nun (milli mücadele döneminde suç işleyenlerin teslim olması durumunda suçlarının tehir edilmesiyle ilgilidir.) halen tatbik edilip edilmediği hakkındaki soru önergesini Meclise vermiştir(BCA, 30 10 0 0.5.29.5). Ayrıca Pozan Bey, Sarıklı Hastanesi binasının sağlık şartlarına uygun olmadığını belirterek en kısa zamanda bu meseleye çözüm getirilmesini belirtmiştir(BCA, 30 10 0 0.5.29.21).

II. Dönem Siverek ve Urfa Milletvekilleri ve Faaliyetleri

Milli bağımsızlığın sağlanmasından sonra sıra, devletin inşa edilmesine geldi. Mustafa Kemal Paşa, özellikle Birinci dönemde İkinci Grup ile yaşadığı sorunlarından ders çıkararak yeni seçim stratejisini muhalefetin olmaması üzerine kurdu. Bu amaçla Temmuz ayında gerçekleşen seçimlerde Mustafa Kemal’in belirlediği liste kazandı. 287 milletvekilinin bulunduğu II. Dönem Meclisi 11 Ağustos 1923 günü açıldı. Bu Mecliste Siverek ve Urfa’dan birçok milletvekili de bulunmaktaydı. Ancak 1923 yılında vilayet olarak kabul edilen Siverek, bu defa 1926 yılında ilçe konumuna düşürülünce, Siverek milletvekilleri Diyarbakır ve Urfa arasında paylaştırıldı.

II. Dönem Siverek Milletvekilleri

1. CUDİ BEY(Paşa)

Bucak Aşireti reisi olan Ömer Bey, Cudi Paşa olarak tanınmakta olup(Çakan, 1999: 89) 1870 yılında Siverek’te doğmuştur(TBMM Kişisel Arşiv, Sicil Numara yok: 1-2). Çiftçilikle uğraşan ve Siverek Belediye Başkanlığı yapan Cudi Paşa, Siverek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı olarak görev yapmıştır(Akalın, 1985: 79). Urfa ve civarının Fransız hâkimiyetinden kurtulması için oluşturulan Urfa Kuvay-ı Milliye örgütünde de önemli rol oynamıştır(Saip, 1988: 78-74). TBMM II. Dönem Siverek Milletvekili olarak seçilen Ömer Cudi Paşa, 1924 Temmuz’da vefat etmiştir(Gök, 1995: 462).

Cudi Bey’in Meclisteki Faaliyetleri

Ömer Cudi Bey, parlamento çalışmalarına hastalığından dolayı çok fazla katılamadığı görülmektedir. Sadece Amasya hapisanesinde mahpus bulunan Manisalı Mülazimievvel Lütfi Efendi bin Rüştü’nün affedilmesiyle ilgili olarak

Tıbbi Ali Kurumu’nun raporunun değerlendirilmesi sırasında Mustafa Necati Bey’in tutuklu kişi hakkında söylediği “o kişi mevküfdür(tutuklu)” tabirini eleştiren Cudi Paşa o kişiye mahpus tabirinin kullanılmasını istemektedir(TBMM ZC, 1339: 79).

2. Halil Fahir Bey(Gürmen)

1892 Siverek doğumlu olan Halil Bey, hukuk eğitimi aldıktan sonra TBMM II. Ara Dönem Siverek Milletvekili olarak seçilmiştir(Akman, 1997: 61). Ziraat ve ticaret ile geçinen Halil Fahri Bey, 1958 yılında vefat etmiştir(TBMM Kişisel Arşiv, Sicil Numara 624: 1-2). Meclis tutanaklarında Halil Fahri Bey ile ilgili herhangi bir faaliyetine rastlanmamıştır.

3. Kadri Ahmet Bey(Abdülkadir Kadri Kürkcü)

Abdülkadir Kadri Bey, 1882 yılında Diyarbakır’da doğdu(TBMM Albümü, 2010: 119). Sıbyan Mektebi’ni bitirdikten sonra askeri eğitim almak için Harbiye’ye yazıldı. Sırasıyla Urfa Jandarma Komutanı, Reyhaniye Kaymakam Vekili, Diyarbakır Jandarma Komutanı, I. ve II. Dönem Siverek Milletvekilliği yapmıştır. Evli 6 çocuk babası olan Kadri Bey, 1952 yılında vefat etmiştir(TBMM Kişisel Arşiv, Sicil Numara 624: 2).

Kadri Ahmet Bey’in Meclisteki Faaliyetleri

Siverek milletvekilleri içinde başarılı bir performans sergileyen Kadri Bey, bilhassa ülke ile ilgili problemlerin masaya yatırılmasında etkili olmuştur. Kadri Bey’in Meclis çalışmalarında görüşünü belirttiği ilk konu, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne intihab edilen bilumum mensubini askeriyenin tabi olacakları şerait hakkındaki kanun münasebetiyle ilgili yapmış olduğu konuşmadır(TBMM ZC, 1339: 309). Kadri Bey’in olarak gündeme getirdiği bir diğer konu da hükümete karşı gerek gevşeklik gösteren, gerekse hükümeti yok sayan memurlar ile ilgili ne gibi tedbirlerin alındığına dair soru önergesidir(TBMM ZC, 1340: 623). Ayrıca Kadri Bey, memleketleri hudud dışında kalmış Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına arazi verilmesiyle ilgili kanun teklifini de Meclise sunmuştur(TBMM ZC, 1340: 22). Kadri Bey’in üzerinde durduğu en önemli konular arasında yer alan önemli bir husus ise memurlar için yapılacak kooperatif ilgili girişimleridir. Tam üç kez bu konu ile ilgili hususları Meclis kürsüsüne taşımıştır(TBMM ZC, 1341: 286). Kadri

Bey’in gündeme getirdiği bir diğer konu ise sporcuların tren ve vapurlara binişte üçte bir ücrete tabi tutulmasıyla ilgili önergesidir.

4. Mahmut Bey(Odabaşı)

1868 Siverek doğumlu olan Mahmut Odabaşı, Siverek milletvekilleri içinde en fazla milletvekilliği yapan kişidir. Odabaşı, medrese eğitimi aldıktan sonra Mahkeme ve Meclis İdare Azalığı görevlerinde bulunmuş ve Siverek Milletvekilliği yapmıştır. Ziraat ve ticaret ile de ilgilenen Odabaşı Türkçe, Kürtçe, Arapça ve Zazaca bilmektedir(TBMM Kişisel Arşiv, Sicil Numara 625: 2). 1932 yılında vefat eden Mahmut Odabaşı, üç dönem milletvekilliği yapmasına rağmen, Meclis tutanaklarına göre aktif bir vekil olmadığı anlaşılmaktadır.

II. Dönem Urfa Milletvekilleri

1-Refet Bey (Mehmet Refet Ülgen)

M. Refet Ülgen, 1888’de Urfa’da doğdu. Darülfünun Fen Edebiyat Fakültesi Riyaziyat Bölümü mezunudur(TBMM Kişisel Arşiv, Sicil Numara 639: 1). Fransızca ve İngilizce bilen Mehmet Refet Bey, eğitimini tamamladıktan sonra Ziraat Bankası İdaresi Merkezi’nde memur kalemünde çalıştı. Şam Sultanisi’nde okul müdürlüğü yaptıktan sonra Balıkesir Lisesi’ne müdür olarak atandı. Daha sonra sırasıyla Aksaray Maarif Müdürlüğü, Adana Maarif Müdürlüğü ve Adana Lisesi’nde Müdürlük yaptı. M. Rifat Ülgen’nin hayatı, siyasetten daha çok eğitimle ilgiliydi. İşte bununla birlikte mebus olmadan önce son görevi olan Maarif Vekaleti İlk Tedrisat Müdürlüğüne atandı. 1920’deki ara seçimlerde Urfa II. Dönem milletvekili olarak seçildi. Ayrıca II-IV-V ve VI. Dönem Urfa milletvekilliği görevlerinde de bulunmuştur(TBMM Albümü, 2010: 126). Refet Bey, 27.10.1964’te vefat etmiştir.

2-Dr. Refet Bey (TOPÇUOĞLU)

Dr. Refet Bey (Topçuoğlu), 1872’de Bulgaristan’a bağlı Hezargrat’da doğdu. Babası Hasan Efendi’dir. Eğitimini askeri tıbbiye olarak okudu. Fransızca ve Arapçayı iyi konuşurdu. Mektebi Tıbbiye’den yüzbaşı olarak mezun oldu. Abdülhamit devrinde İzmir’den Avrupa’ya oradan da Tunus’a kaçtı. Meşrutiyet ilan edilince Türkiye’ye geri döndü. Mihaliççik kaymakamı iken milli mücadele başlayınca Dr. Refet Bey; Ali Fuat Paşa ile Ankara’dan Eskişehir’e hareket etti(TBMM Albümü, 2010: 121). Milli Mücadelenin askeri

safhası bitince Sivrihisar kaymakamlığına atandı. Bundan sonra sırasıyla; Isparta, Maraş ve Adana’ya bağlı Cebelibereket’de Valilik yaptı(Sezen, 2006: 58). 1923’ten sonraki ara seçimlerde II. Dönem Urfa milletvekili olarak seçildi. Dr. Refet Bey 18.02.1932’de vefat etti.

Refet Bey’in Meclisteki Çalışmaları

Refet Bey, II. Dönem Urfa Milletvekilleri içerisinde aktif olan önemli vekiller arasında yer almaktadır. Refet Bey’in gündemle ilgili ilk olarak genel bütçede yer alan Darülmualimler Mektebi’ne ayrılan bütçenin artırılması hususunda konuşma yapmıştır(TBMM ZC, 1342: 187). Ayrıca Refet Bey, Ciddi Milliye bütün varlığı ile iştirak eden Urfa Vilâyeti’nin şahsiyeti maneviyesine kırmızı kurdeleli İstiklâl Madalyası itasına dair takririni ortaya koymuştur (TBMM ZC, 1342: 393). Yine Refet Bey, İstanbul Kız Lisesi’nin içerisinde bulunan müftülük tahsil şubesinin başka yere nakil edilmesi husunu Meclis gündemine getirmiştir(TBMM, 1342: 187). Refet Bey’in Meclise sunmuş olduğu önemli önergelerden biri de Türkiye sınırları içerisinde yaşayan halkların Türkçe dışında hiçbir dili kullanmaması ile ilgili önergedir. Refet Bey, ayrıca eğlence yerlerinden uçak vergisinin alınması ile ilgili yasayı da Meclis gündemine taşımıştır(TBMM ZC, 1926: 143). Diğer taraftan İlköğretim öğretmenlerine kira yardımı verilmesi önergesini Refet Bey’in faaliyetleri arasında yer almaktadır(BCA, 30 10 0 0.7.43.27).

3-Yahya Kemal Bey (BEYATLI)

Yahya Kemal Beyatlı 2 Aralık 1884 tarihinde Üsküp’te dünyaya geldi. Asıl adı Ahmet Ağâh’tır. İlköğrenimini Üsküp’te özel Mekteb-i Edep’te, orta öğrenimini Selanik ve İstanbul Vefa idadilerinde tamamladı. İstanbul basınında uzun bir süre çalışan Yahya Kemal, Edebiyat öğretmenliği yaptıktan sonra Urfa milletvekili olarak görev yapmıştır. Yahya Kemal, Urfa Milletvekilliği sırasında Meclis faaliyetlerine çok fazla katılmadığı, incelenen Meclis tutanaklarından anlaşılmaktadır.

4-Ali Bey (Ali Fuat Bucak)

Ali Fuat Bey, 1876’da Urfa’da doğdu. Rüştüyeden mezun olduktan sonra çiftçilikle uğraşmıştır(TBMM Kişisel Arşiv, Sicil Numara 637: 1). Bir süre sonra Siverek Mahkemesi Üyeliği’ne atanan ve daha sonra Urfa Belediye Başkanlığı yapan Ali Fuat Bey, IV. Dönem Osmanlı Meclis-i Mebusan’a

Urfa’dan seçilmiştir. Fuat Bey, 12.04.1941’de vefat etmiştir(TBMM Albümü, 2010: 121).

Ali Fuat Bey’in Meclisteki Faaliyetleri

Ali Fuat Bey, özellikle Urfa ile ilgili problemleri gündeme getirmiştir. İlk gündeme getirdiği konu, Urfa’da Sanayi Mektebi’nin ıslahı hakkındaki önergesi ve Urfa’da tütün yetiştiriciliği hakkında vermiş olduğu taktırirdir(TBMM ZC, 1339: 387; BCA, 30 10 0 0.6.61.12).

5-Şeyh Saffet Efendi (Saffet Kemaleddin Yetkin)

Şeyh Saffet Efendi, 1866’da Şanlıurfa’da doğdu. Eğitimini ünlü Mısır Cami’ül-Ezher Medresesi’nde tamamladı. Fransızca ve Arapça dillerine hakimdi. Medreseyi bitirdikten sonra Urfa İdâdisinde öğretmenlik yaptı. Bir süre sonra Tasavvuf Dergisini çıkartarak başyazarlığını yürüttü. Belli bir süreliğine Urfa Halvati Dergahında şeyhlik yaptı. Mebus seçimlerine katılan Şeyh Saffet Efendi, Osmanlı Meclis-i Mebusan’da I, II ve III. Dönem Urfa mebusluğu yaptı. Daha sonra Şeri’ye Meclisi Başkanlığı görevini ifa ettikten sonra Darü’l-Hikmeti’l İslamiye üyeliğine seçildi(TBMM Albümü, 2010: 121). Nizamnâme-i Dahili Encümenliği başkanlığını da yürüten Şeyh Saffet Efendi, 27.10.1950’de vefat etti.

Şeyh Saffet Efendi’nin Meclisteki Faaliyetleri

Halifeliğin kaldırılması kanun teklifini hazırlayan milletvekili olarak bilinen Şeyh Saffet Efendi(Ceylan, 1989: 162), Urfa milletvekilleri içerisinde aktif bir vekil olarak bilinmektedir. Halveti-Mevlevi Şeyhi de olan Saffet Efendi, Meclis çalışmalarına başladıktan sonra eğildiği ilk konu, memur olan kişilerin yatılı okulda okuyan çocuklarının ücretlerine yüzde yirmi beş indirim yapılması hususundaki girişimidir(TBMM ZC, 1339: 72). Saffet Bey, ayrıca Urfa-Birecik yolunun ıslahı ve Urfa’da Ticaret Bakanlığının bir demirhane tesisi ile Fırat suyundan çiftçinin faydalanması hususlarını gündeme getirmiştir(BCA, 30 10 0 0.7.42.45). Saffet Bey de eğlence mekanlarından tayyare vergisinin alınması hususunda Refet Bey gibi düşünmekte ve Refet Bey’e destek vermektedir(BCA, 301000.3.14.24). Ayrıca Urfa Bilecik yolunun umumi yollar statüsüne tabi tutulması için de önerge vermiştir(BCA, 30 10 0 0.7.42.48).

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı sonrası oluşan konsensüs içerisinde doğan Milli Mücadele hem askeri alanda hem de siyasi alanda önemli başarılarla imza atmış bir ekipti. Bu ekibin oluşumunda vatan, millet, bağımsızlık gibi kavramlar önemliyken, asıl önemli olan husus ben değil, biz ruhuydu. Bu ruhu, 23 Nisan 1920 günü Ankara’da açılan Meclisteki tüm üyelerinde görmem mümkündü. Adı geçen koşullar altında, İstanbul’un işgalini yaşayan vekiller ve yapılan seçimler sonucu açılan Meclis’te ilk hedef bağımsızlıktı. Ancak ihtilal Meclisi şeklinde tebarüz eden bu ilk Meclis bağımsızlık dışında ülkenin yeniden inşası üzerinde de görev almıştır. İşte bu Meclisin üyelerinden biri olan Siverek ve Urfa milletvekilleri ülkenin geleceği ilgilendiren hususlarda da ön plana çıkmışlardır.

1920-1927 yılları arasında görev almış olan Siverek ve Urfa milletvekilleri ülke çıkarını ilgilendiren hususlarda görev aldıkları gibi bu iki ilin problemlerini gündeme getirmekten çekinmemişlerdir. Örneğin Urfa’da, Siverek’te okul yapılması ve yetim kalan çocukların korunması gibi konularda da ön plana çıkmışlardır. Ayrıca halifeliliğin kaldırılması gibi ateşten bir gömlek olan hususta Şeyh Saffet Efendi bu taşın altına elini sokmaktan çekinmemiş, öncelikle cumhuriyet demiştir. Yukarıdaki vekiller ve yapmış oldukları Meclis faaliyetleri göz önüne alındığında ne kadar önemli işlere imza attıkları bir kez daha anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

- Akalın, Müslüm. (1985), *Milli Mücadelede Urfa*, Özlem Kitabevi, Urfa.
- Akman, Ekrem. (1997), *Dünden Bugüne Siverek*, İstanbul, Marifet Matbaa.
- Atatürk, Mustafa Kemal. (2008), *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- BCA
- Beysanoğlu, Şevket. (1992), *Diyarbakır*, Ziya Gökalp Derneği.
- Ceylan, Hasan Hüseyin. (1989), *Cumhuriyet Döneminde Din-Devlet İlişkileri*, Rehber Yayıncılık, İstanbul.
- Çakan, Işıl. (1989), *Türk Parlamento Tarihinde İkinci Meclis*, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- Çolak, İsmail. (2010), *Milli Mücadele’de Kalemli Ordu*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul.

I.ve II. Dönem TBMM'de Siverek ve Urfa Milletvekilleri ile Faaliyetleri

Demirel, Ahmet. (1994), *Birinci Mecliste Muhalefet (İkinci Grup)*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Demirel, Ahmet. (2010), *Milli Mücadele Döneminde Seçimler, İlk Meclisin Vekilleri*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Gök, Dursun. (1995), *2. Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi*, Konya.

Kemal, Yaşar. (2013), *İnce Memed*, C. I, II, III, IV, YKY, İstanbul.

Saip, Ali. (1988), *Çukurova Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluşu*, Kastaş A.Ş. Yayınları, İstanbul.

Sezen, Tahir. (2006), *Osmanlı Yer Adları*, T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdür, Ankara.

TBMM Albümü 1920-2010. (2010), Gökçe Ofset Mat., Ankara.

TBMM Kişisel Albümler

TBMM Kişisel Arşiv

Urfa İl Yıllığı 1973, Kemal Matbaası.

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet. (1990), *İlk Meclis ve Milli Mücadele'de Anadolu*, Çağdaş Yayınları, İstanbul.

Yahya Kemal Beyatlı Bibliyografyası. (2008), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.